

Hvor stor var udmøntningen i Danmark i 1000- og 1100-tallet?

Af Jørgen Steen Jensen

En af de opgaver, som man i de senere år har arbejdet med i Den kongelige Mønt- og Medaillesamling, er bistand til »Projekt Middelalderbyen« – et projekt fra Statens Humanistiske Forskningsråd, som er sat i gang på initiativ af den nuværende Rigsantikvar¹. Møntsamlingens bistand har først og fremmest bestået i at samle og ordne alle eksisterende oplysninger om møntfund i de udvalgte 10 byer samt at registrere dem på ensartet måde, således at møntfundene kan benyttes i sammenhæng med skriftlige kilder og arkæologisk materiale. Derved indgår den viden, der gennem generationer er opsamlet i Møntsamlingens protokoller og arkiver, nu i projektets systematiserede almenviden til brug – og forhåbentlig også til gavn – for nuværende og kommende forskning indenfor de danske byers middelalderhistorie.

En af projektets grundtanker er netop at udnytte og bygge videre på den viden, der findes i institutionerne. Det er ud fra dette hovedsynspunkt, at følgende overvejelser skal læses.

Man har nemlig også efterlyst et bud på størrelsen af den danske udmøntning i den tidlige middelalder. Det letteste svar – og også det rigtigste – er at sige, at dette ikke kan klares alene ud fra danske fund, man må have de skånske fund med, for slet ikke at tale om alle de gotlandske. Følgelig må man afvente færdiggørelsen af det store svenske vikingetidsprojekt, der med anslået 30 bind skulle fremlægge hele det svenske møntfundsmateriale. Men dette sker nok først i begyndelsen

af næste årtusind. Selv om denne imponerende og mønstergyldige publikation – hvoraf de første tre bind er kommet² – vil betyde et stort skridt fremad også for vor viden om Danmarks møntvæsen i 1000-tallet, så må vi i dette tilfælde prøve at klare os med mindre materiale samt et foreløbigt svar, og så leve med at resultatet nok ikke bliver helt korrekt. Det vil under alle omstændigheder give nogle antydninger, som måske vil være af en vis interesse.

Arbejdsmetoden til denne lille opsats bliver derfor et forsøg på at kombinere den generelle europæiske, især engelske, diskussion om antal prægede mønter pr. stempel med et kig i Møntsamlingens skuffer med den danske hovedsamling. Selv om resultatet – som nævnt – bliver ufuldkomment, så må vi nøjes med det i denne fase.

Den engelske udmøntnings størrelse har været diskuteret i den sidste snes år. På grundlag af skriftlige kilder fra 12- og 1300-tallet, efterlignende eksperimenter samt stempelstudier er der mange, som mener, at man med ét stempel – evt. ét stempletsæt, d.v.s. ét understempel og to af de mere udsatte overstempler (fig. 1–2) – kunne slå ca. 10.000 mønter. Det skulle muligvis gælde i de store møntsteder som London og York i slutningen af 900-tallet og i 1000-tallet. Dette forbehold har specielt Philip Grierson understreget, idet produktionen i de mindre byer kan have været mindre intensiv³, således at stemplerne ikke er benyttet i deres fulde kapacitet. D. M. Metcalf, der mest ivrigt har kastet sig ud i diskussion og

1. Olaf Olsen: Middelalderbyen, *Humaniora*, 4, 1978–80. Beretning fra Statens Humanistiske Forskningsråd 1978–80, 1981, s. 219–24.

2. *Corpus Nummorum Saeculorum IX–XI qui in Suecia reperti sunt. Catalogue of Coins from the Viking Age found in Sweden*. Udg. Brita Malmer. 1. *Gotland*, 1–2. 16. *Dalarna*, 1. Stockholm 1975–79.

3. Philip Grierson: The Volume of Anglo-Saxon Coinage, *Economic History Review*, 2. ser., 20, 1967, s. 158; genoptr. i sammes *Dark Age Numismatics. Selected Studies*, London 1979.

Fig. 1. Det vistnok eneste danske billede af møntprægningsværktøj er dette spænde, der indkom til Nationalmuseet 1823 som jordfund fra Bornholm. Dets latinske indskrift betyder »Didrik, møntmesterens broder«, og fundstedet antyder, at møntmesteren var fra Lund. Øverst ses en glødehage som brugtes til at trække digler med smeltet metal ud fra ilden. Til venstre herfor følger understempel med spids til at fastgøre i træblok, overstempel til at holde på samt hammer til prægningen. Datering: formentlig 1200-tallet. Diameter: 55 mm. Inventarnummer: Nationalmuseet 2. afdeling MLXVIII a.

Fig. 2. Overstempel med bagsiden af Erik Plovpenning's Lundmønt, Hauberg nr. 5, Mansfeld-Büllner 5. Motiv som fig. 3. Kulturen, Lund, KM 66.166. Foto i Den Kgl. Mønt- og Medaillesamling.

beregninger, har i tidens løb nået lidt forskellige resultater. Udmøntningerne i England 991–997 blev oprindelig sat til under en snes millioner⁴, men den er senest vurderet til 40–50 millioner. Et helt nyt forsøg på at overføre de engelske resultater til Tyskland giver Metcalf anledning til at antage, at der i Tyskland i perioden ca. 975 til ca. 1100 på et hvilket som helst tidspunkt var 50–100 millioner mønter i omløb, og at der i hele perioden alt i alt er slået 2 milliarder mønter⁵.

Spekulationer over en møntnings totalomfang i vikingetiden er behæftet med så megen usikkerhed, at det ikke skal forsøges her, også fordi det er farligt uden videre at overføre re-

sultater fra et land til et andet. Det har den polske numismatiker Stanisław Suchodolski advaret imod. Han mener, at man i Østersølandene, herunder Danmark, hvor møntvæsenet endnu var i sin vorden, snarere må regne med 5.000 mønter pr. stempel⁶. Også dette er en påstand, som ikke kan bevises, men det forsigtigt anslåede tal 5.000 vil blive brugt i de videre overvejelser her.

En af grundene til vore vanskeligheder med at have en sikker mening om antallet af danske mønter pr. stempel, er, at der ikke til nu er kendt noget dansk møntstempel fra vikingetiden eller 1000-tallet.

Indtil for en halv snes år siden kendte man

4. M. Metcalf: How Large was the Anglo-Saxon Currency? *Economic History Review*, 2. ser., 18, 1965, s. 481. Udmøntningen c. 997–c. 1003 sættes her til 12–15 millioner.

5. M. Metcalf: Some Speculations on the Volume of the German Coinage in the Tenth and Eleventh Centuries, *LAGOM. Festschrift für Peter Berghaus zum 60. Geburtstag am 20. November 1979*, Münster 1981, s. 185–193.

6. St. Suchodolski: Die Anfänge der Münzprägung in Skandinavien und Polen, *Nord. Numism. Årsskr.* 1971, s. 32–33.

Fig. 3-4. For- og Bagside af stempelstykker fra Erik Menved, Lund, Hauberg nr. 9, Mansfeld-Büllner 302 samt Magnus Eriksson Smek, Lund, Hauberg 1, Mansfeld-Büllner 638. Motiverne er henholdsvis Sankt Laurentius' rist og et »R« omgivet af halvmåne og stjerne. Kulturen, Lund inv. KM 22.826. Foto i Den kgl. Mønt- og Medallesamling.

blot fire stempel-»hoveder«, alle fra Lund⁷. Årsagen til, at det kun var den øverste del af over- eller understemplet, der var fundet, kan være, at denne var af særlig hærdet stål, som blev opbevaret for sig og i øvrigt havde en kortere levetid end selve stempel »kroppen«. Tykkelsen varierer fra en halv til godt tre cm. Efter at møntmotivet var islået med små specialstempler, punse, eller indgraveret, er det lille stempelstykke blevet fastgjort til selve stempelkroppen – man kan se spor af de tapeller studshuller, som har været benyttet ved fæstelsen (fig. 4). Det ældste af disse stempler er fra Christopher I.s tid (1252–59), mens det yngste er omkring hundrede år yngre. To af stemplerne var fundet nær møntsmedjens gamle område syd for Domkirken. I 1975 fandt man så i Lund det første hele stempel, et overstempel fra Erik Plovpenning's tid (1241–50) (fig. 2). En røntgenundersøgelse viste også en tydelig skillelinje mellem stemplets to dele⁸. At forholdet har været det samme i England i vikingetiden tyder et af de

seneste fund fra York på. Her har man i efteråret 1981 fundet et stempelstykke fra kong Æthelstan (924–39)⁹. »Hovedet« er beregnet til forsiden af en mønt med kongens navn og titel, og man må – på grund af den konservatisme, der er så typisk for møntprægningen – antage, at dette stykke stammer fra et understempel. Understemplet holdt længere end overstemplet og var ikke så udsat for skader ved hammerslag – derfor havde det normalt den vigtigste side af møntbilledet¹⁰.

Lad os nu prøve at se på antallet af stempler for nogle udvalgte mønttyper, idet vi koncentrerer os om nogle store fund eller om typer, som fra gammel tid har været særlig velrepræsenterede i Møntsamlingen. Det bør understreges, at disse tal er foreløbige, og at de er fremkommet ved en hastig optælling til brug for denne artikel. De vil nok være i behov for revision ved dybere studier.

Den ældste danske mønt med indskrift er Svend Tveskægs (fig. 5). Den anses for præget omkr. 997, og de otte kendte eksemplarer

7. Erik Person: Mynt- och medaljprägningstekniken intill omkr. 1800. *Kulturen. En årsbok*, Lund 1935, s. 75–102, specielt s. 80–84. – I *Kulturen*, Lund findes to af stemplerne, Erik Menved (1286–1319), Lund, Hauberg 9, Mansfeld-Büllner 302 og Magnus Smek (1332–60), Lund, Hauberg 1, Mansfeld-Büllner 638. Inventarnummer KM 22.826. – Historiska Museet, Lund, har de to andre, Christopher I (1252–59), Lund, Hbg. 3, Mansfeld-Büllner 62 og Erik Glipping, Lund, Hbg. 19, Mansfeld-Büllner 130; inv. nr. 22.658 (indgået 1941, fundet Kvarteret Apotekaren nr. 5 se J. Berg: *Från Gamla Lund. Skrifter utg. av Föreningen Det gamla Lund*, 13, Lund 1932, s. 30–31) og 12.789 (kloakgravning 1892–93).
8. Georg Galster og Jørgen Steen Jensen: Mønter og møntstempel. *Uppgrävt förflutet för PK-banken i Lund, Archeologia Lundensia*, VII, 1976, s. 185–86 plus farveplanche 1, samt *Nord. Numism. Unions Medl.blad* 1977, s. 78.
9. Iflg. brev fra Elizabeth Pirie, Leeds, til undertegnede, 6. okt. og 2. nov. 1981; signatur YCC/YAT 1981. 7 / 13993 (3).
10. En gullig plade på c. 1 millimeters tykkelse med bagsiden af Knud V.s og Valdemar I.s mønt (henholdsvis Hauberg 2 og 5, samme bagside) fremkom 1980 i Kulturens udgravning af Skandinaviske Enskilda Bankens byggegrund sydvest for Domkirken (KM inv.nr. 70369). Stykket har været forevist flere kolleger på Nationalmuseet da det formentes at kunne være et møntstempel og har vakt en del diskussion. Afgørende er nu konservatorassistent Birthe A. Gottliebs på gode argumenter støttede påvisning, at stykket simpelthen er et korrosionsprodukt, hvor kun et aftryk af den pågældende mønts ene side, bagsiden, er bevaret. Stykket må herefter gå ud af møntstempeldiskussionen.

er for nogle år siden undersøgt af Mark Blackburn, Michael Dolley og Kenneth Jonsson, tre udenlandske numismatikere, der ønskede at hylde deres danske fagfælle Georg Galster til hans 90-års dag¹¹. Der kendes ét forsidestempel (altså understempel) og to bagsidestempler (d.v.s. overstempler). Vi kan følgelig antage, at denne udmøntning har omfattet et sted mellem 5.000 og 10.000 mønter.

Ved den arkæologiske undersøgelse af Skt. Jørgensbjerg kirke ved Roskilde fandt Olaf Olsen lige efter nytår 1954 en skat på 110 mønter i fundamentgrøften til en forgænger for den nuværende kirke. Skatten, der må være et byningsoffer, blev i sin tid dateret til omkr. 1040¹². Men dens indhold af bl.a. ni stempel-identiske og tilsyneladende meget lidt cirkulerede engelske mønter fra Knud den Store († 1035) samt fraværet af hans søn, Harald Harefods engelske mønter, frister til at flytte dateringen mindst fem år tilbage, senest til Knud den Stores dødsår. Så meget des mere som hans anden søn, Hardeknuds, danske mønter, så vidt det kan ses – hvad C. J. Becker nylig har erindret om¹³ – kan stamme fra hans tidlige (med-) kongetid før faderens død, måske ca. 1030. Fra Hardeknuds udmøntning i Lund var Haubergs type 1 (fig. 6) i fundet repræsenteret af syv møntprægere; de 36 mønter fordeler sig med 24 forside- og 25 bagsidestempler, hvoraf 17 forside- og 15 bagsidestempler var nye i Samlingen. Der ud over er der i Møntsamlingen 33 forside- og 34 bagsidestempler, i alt altså 57 for- og 59 bagsidestempler. Det vil både her og i det følgende ses, at der normalt er lidt flere bagside- end forsidestempler – af årsager, der allerede er nævnt – men aldrig dobbelt så mange, som de engelske skriftlige kilder antyder. På baggrund af dette materiale i Møntsamlingen tør

man beregne de 10 kendte møntprægeres virksomhed til i hvert fald 300.000 mønter.

Fra selve Roskilde, den by, hvorfra Skt. Jørgensbjergskatten jo stammer og som derfor må anses for særlig velrepræsenteret, kommer 17 mønter (fig. 7), fordelt på 12 for- og 12 bagsidestempler af Haubergs type 32, fem forside- og otte bagsidestempler var nye i Samlingen. I Samlingen er der desuden 11 andre forside- og 16 bagsidestempler, i alt altså henholdsvis 23 og 28. Man må antage, at Roskildeudmøntningen og Lundudmøntningen af de to typer, der udgør Skt. Jørgensbjergskattens danske hovedbestanddele, nogenlunde har været som 1:2. Selv hvis vi lægger de 10 mønter med otte forside- og ni bagsidestempler til, som i Samlingen er anbragt under Knud den Store, men som på grund af det ganske tilsvarende motiv må være nogenlunde samtidige (Hauberg 35), får vi stadig en væsentlig forskel. Denne forskel vil vi også senere støde på, og den må skyldes, at Lund længe – så vidt vi kan se – var landets hovedmøntsted.

For nylig har C. J. Becker foretaget en indgående undersøgelse af udmøntningen i Lund ca. 1040–ca. 1046¹⁴. Han har med benyttelse af en række nordiske samlinger fundet 21 møntprægernavne, 129 forside- og 171 bagsidestempler, hvad der – med samme omregningstal som før, nemlig 5.000 pr. bagsidestempel – skulle give en teoretisk produktion på ca. 850.000 mønter.

En af Svend Estridsens senere udmøntninger fra Lund er typen Hauberg 28, vel fra 1060'erne (fig. 8). I Møntsamlingen er der repræsenteret 30 navngivne møntprægere, og der er i Hovedsamlingen 92 forside- og 108 bagsidestempler. Alene på grundlag af dette materiale, der vist nok i hovedsagen stammer fra det store fund, som omkr. 1737 blev gjort

11. M. Blackburn, M. Dolley & K. Jonsson: Et nyt eksemplar af Svend Tveskægs mønt, *Nord. Numism. Unions Medl. blad* 1979, s. 61–65; tillæg *smsted*s 1980, s. 57.

12. Olaf Olsen: St. Jørgensbjerg kirke, *Årb. Oldk. Hist.* 1960, s. 13; fundliste af Georg Galster, *Nord. Numism. Årsskr.* 1954, s. 137–42.

13. C. J. Becker: The Coinage of Harthacnut and Magnus the Good at Lund c. 1040–c. 1046, *Studies in Northern Coinages of the Eleventh Century, Hist. Filol. Skr. Dan. Vid. Selsk.* 9:4, 1981, s. 120–21.

14. Som ovenfor, s. 119–73.

et sted i det vestsjællandske grevskab Holsteinborg, kan man altså anslå udmøntningen til over en halv million eksemplarer¹⁵.

Svend Estridsen slog omkring 1070 mønt med runeindskrift, og alle kendte indskrifter er udgivet af Nationalmuseets runolog Erik Moltke¹⁶. Ligesom ved Beckers ovennævnte arbejde er der altså tale om, at materiale ikke blot fra Den kgl. Mønt- og Medaillesamling, men fra de store nordeuropæiske offentlige samlinger er udnyttet. Af Haubergs type 30 fra Lund (fig. 9) har Moltke over 100 forskellige bagsideindskrifter og følgelig et tilsvarende antal stempler, og vi kan her antage, at udmøntningen har været over en halv million. Type 31 (fig. 10) har også over hundrede bagsidestempler. Med andre ord, disse typer må antages at være præget i en halv million eksemplarer hver. Antallet af møntprægere, der har været i funktion, varierer fra ca. 25 til godt 30 – tallene er omtrentlige, da der kan være usikkerhed med identifikationen af de enkelte navne.

Fra Roskilde har Moltke omkring 75 forsidestempler med Svends navn i mere eller mindre forvansket runeskrift (Hauberg 39, fig. 11), mens der af en tilsvarende type, hvor kongenavnet på forsiden er erstattet af møntprægerens navn, er 64 forskellige, fordelt på fire sikre og 11 usikre navne. Uanset at der her er tale om forsidestempler – bagsiderne er uden indskrift – bliver der altså det indtryk tilbage, at udmøntningen i Roskilde var betydelig mindre.

Fra Knud den Hellige (1080–86), den anden af Svend Estridsens sønner, der blev konge, har vi for Østdanmarks vedkommende endnu Holsteinborg-fundet til at give os materiale. Fra Hauberg type 3, Lund (fig. 12) har vi 69 for- og 71 bagsidestempler i Samlingen, 24 møntprægere er repræsenteret. Fra Roskilde er der af Haubergs type 7 (fig. 13) 48 forside- og 56 bagsidestempler, fordelt på 12 møntprægere. Med samme omregning som tidligere kommer vi altså for Lunds vedkom-

mende op på godt 350.000 eksemplarer, for Roskilde lidt færre.

De øvrige sjællandske byer havde en langt mindre produktivitet. Fra Ringsted, Hauberg 8, kendes én møntpræger med fem forside- og seks bagsidestempler, mens der i Slagelse, Hauberg type 9 (fig. 14), var tre møntprægere, hvorfra der kendes ni forside- og ti bagsidestempler. Med andre ord, vi får antydninger om udmøntninger i de to sjællandske byer på henholdsvis omkr. 30.000 og 100.000 eksemplarer. Rent numismatisk hører Fyn på dette tidspunkt til Østdanmark, men desværre er det småt med materialet, og vi må nøjes med at konstatere, at Samlingens tre Odense-mønter alle har forskellige for- og bagsidestempler, men at der kun er én møntpræger.

Derimod er det så heldigt, at vi netop fra Knud den Helliges tid har et par jyske fund. De er publiceret af Georg Galster¹⁷, som gør nøje rede for indskriftsvarianterne – en god hjælp ved stempelanalyser. Det jyske materiale fra Aalborg, Randers og Viborg giver henholdsvis to, fire og fem møntprægere. I samme rækkefølge kendes der henholdsvis syv og syv, seks og syv samt 23 og 27 for- og bagsidestempler. Viborg (fig. 15) med de mange stempler og møntprægere har altså været vigtigst (anslået prægetal henved 150.000), mens de fire møntprægere fra Randers (fig. 16), der skal deles om syv bagsidestempler, viser, at der må være for lidt kendt materiale.

Nogle omhyggelige fundpublikationer fra Georg Galsters hånd gør os godt hjulpne, når vi skal søge at få et indtryk af udmøntningerne i 1100-tallet.

Fra kong Niels' tid, formentlig omkr. 1130, kommer et stort fund fra Græse i Nordsjælland. Af en enkelt Roskilde type, Hauberg 9 (fig. 17), var der 808 hele og 18 halve stykker. Galsters fundliste og stempelstudier gør det muligt så nogenlunde at tælle stemplerne. Det var 79 for- og 81 bagsidestempler, mens der synes at have været seks møntprægere, hvis navne dog jævnlig er meget forvanskede.

15. Georg Galster: Møntfund fra Holsteinborg 1739, *Nord. Numism. Årsskr.* 1937, s. 46–61.

16. Erik Moltke: De danske runemønter og deres prægere, *smstds.* 1950, s. 1–50.

17. Georg Galster: Knud den Helliges jyske Mønter, *Årb. Oldk. Hist.* 1934, s. 129–36.

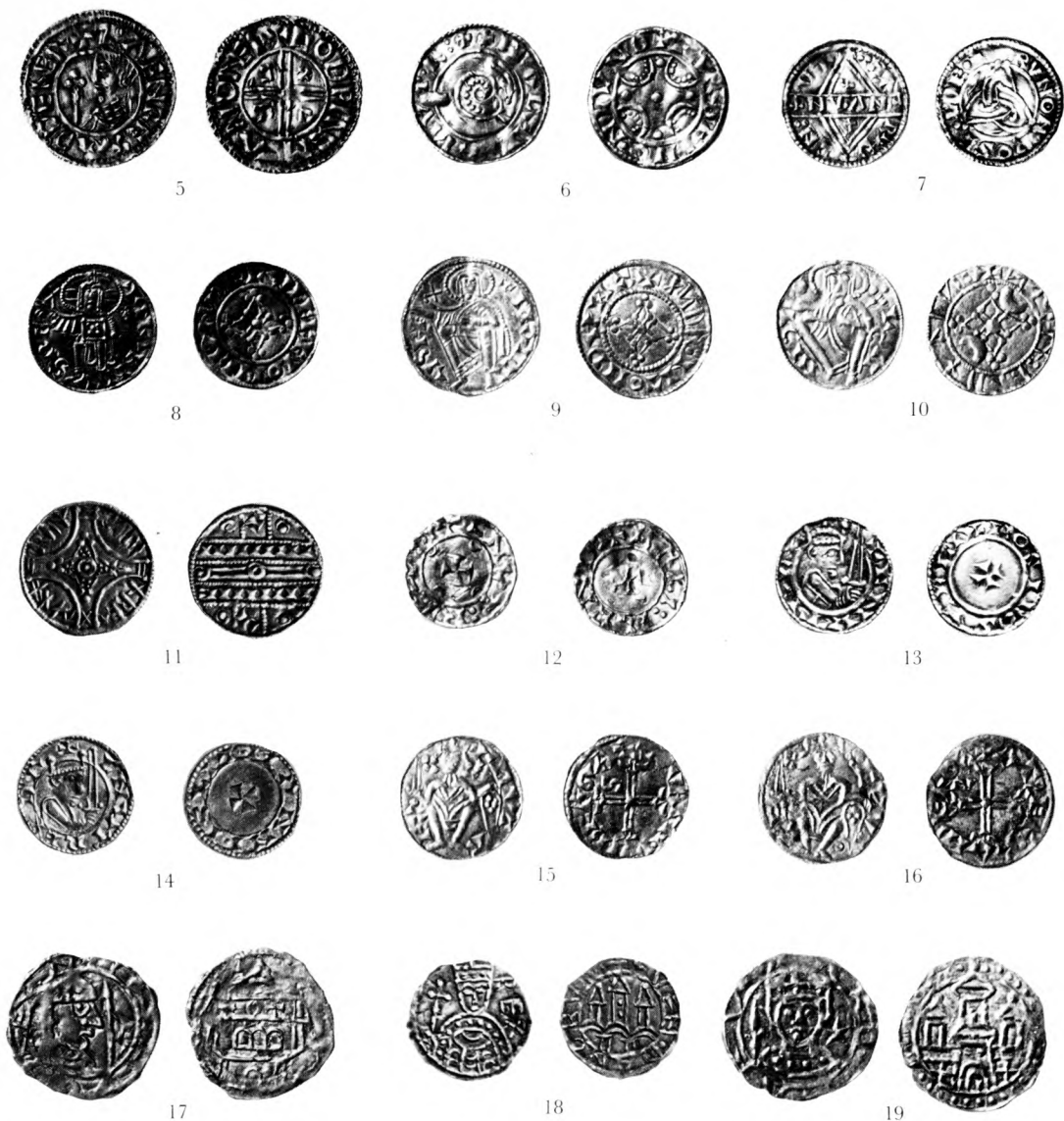

Fig. 5-19.

- 5 Svend Tveskægs mønt, præget af Godwine, ca. 997.
 6 Hardeknud, Lund, møntpræger Fardein, Hauberg 1.
 7 Hardeknud, Roskilde, møntpræger Brun, Hauberg 32.
 8 Svend Estridsen, Lund, møntpræger Ulfkel, Hauberg 28.
 9 Svend Estridsen, Lund, møntpræger Azur, Hauberg 30, Moltke 12.
 10 Svend Estridsen, Lund, møntpræger Sten, Hauberg 31, Moltke 187.
 11 Svend Estridsen, Roskilde, Hauberg 39, Moltke 335.

- 12 Knud den Hellige, Lund, møntpræger Bali, Hauberg 3.
 13 Knud den Hellige, Roskilde, møntpræger Bosi, Hauberg 7.
 14 Knud den Hellige, Slagelse, møntpræger Manni, Hauberg 9.
 15 Knud den Hellige, Viborg, møntpræger Sivart, Hauberg 12.
 16 Knud den Hellige, Randers, møntpræger Atser, Hauberg mgl.
 17 Niels, Roskilde, møntpræger Toto, Hauberg 9.
 18 Svend Grathe, Hauberg 3.
 19 Valdemar I, Roskilde, Hauberg 9.

Formentlig var næsten hele produktionen repræsenteret i Græse-fundet. Det ser vi på et andet sjællandsk fund fra Tesebølle, syd for Køge, som havde 438 hele og 20 halve stykker af samme type, men af Galsters 102 katalognumre var der her kun 12 nye for- og 8 nye bagsidestempler¹⁸.

Mere end en menneskealder senere er fundet fra Vråbjerg ved Tissø, hvor der af Valdemar I den Stores Roskilde mønt (Hauberg 9, fig. 19) fandtes 47 stempelvarianter af for-siden¹⁹.

Disse tal kan suppleres med andre, f.eks. Svend Grathes mønt, Hauberg 3 (fig. 18), der kendes fra et hallandsk fund, som fremkom 1932 og opbevares i Stockholm²⁰. Der kan skelnes i hvert fald 30 både for- og bagsidestempler. Prægestedet er ukendt, men Hauberg henførte mønten til Viborg. Eksemplet er medtaget for at vise, hvorledes et enkelt fund helt kan ændre opfattelsen af en udmøntnings størrelse. Tidligere kendtes mønten kun i få eksemplarer; Den kgl. Mønt- og Medaillesamling havde således seks stykker, hvis stempler for øvrigt ikke allesammen genfindes i det hallandske fund. Nu må vi regne med, at denne udmøntning har talt i hvert fald et par hundrede tusinde stykker. Hvis Haubergs opfattelse af møntens jyske oprindelse er rigtig, får vi hermed også antydning af jysk møntsteds kapacitet i 1150'erne.

Konklusionen på disse overvejelser er, at man i 1000- og 1100-tallet, især i Lund, men også i Roskilde, har haft en betydelig plads-, ressource- og mandskabskrævende produktion²¹. Ud over de periodevis mange møntprægere må der have været et ikke ubetydeligt hjælpemandskab til fremstilling af råemnet, møntblanketten. Det er muligt, at man skal forestille sig, at alle møntprægerne har været i gang samtidig. Der er nemlig praktisk taget intet tilfælde blandt de gennemgåede 1000-

tals mønter, hvor samme understempel med kongeindskrift (altså møntens forside) har været brugt til mere end én møntprægers mønter, hvad man ellers godt kunne have forestillet sig, hvis de af pladsgrunde havde skiftedes til at arbejde. Der må også have skullet bruges en vis mængde metal, en mønt på 1 gram – hvad der, groft sagt, kan siges at være normalvægten i 1000-tallets Østdanmark – slået i en halv million eksemplarer, kræver 500 kg metal. Ved en lødighed på 800‰, som det var normalt i Østdanmark under Svend Estridsen, svarer det til 400 kg sølv.

Efter det materiale vi hidtil kender, har produktionen i hvert fald i 1000-tallet ved de andre danske møntsteder været mindre end i Lund og Roskilde. Om denne opfattelse holder, vil fremtidige fund og – ikke mindst – stempelstudier, f.eks. af de mange mønter med »forvirrede« indskrifter fra første halvdel af 1000-tallet, muligt vise.

Men før vi giver ordet videre til denne fremtidige forskning, kan det være nyttigt at gøre sig klart, at man her hjemme senere i Middelalderen må have haft langt større udmøntninger, selv om selve prægningen principielt må være sket på samme måde. Der foreligger vistnok endnu ikke stempelundersøgelser fra udmøntningerne i slutningen af 1200- og begyndelsen af 1300-tallet. Men at dømme efter de meget store fund, f.eks. fra Christopher II.s tid og de talrige løsfund fra kirkerne, må vi her have at gøre med en millionproduktion. Det samme må gælde Christiern I.s hvide fra Malmø. Et konkret tal har vi fra Christiern II., hvis møntmester Jørgen Kock på 21 måneder i 1519–20 i Malmø udmøntede over 4.5 millioner klippinge²².

Dette tal kan sammenlignes med antallet af skillemønt præget af Den kongelige Mønt i Glostrup 1980. 181 millioner, hvoraf halvde-

18. Georg Galster: Græse-fundet og andre fund på Sjælland af mønter fra kongerne Niels og Erik Emune, *smstds.* 1955, s. 61–103.

19. Georg Galster: Møntfundet fra Vråbjerg, *smstds.* 1935, s. 265–74.

20. Bårarp-fundet 1932. Kungl. Myntkabinetet, Stockholm, inv. 20003. Bengt Thordeman: Sveriges Medeltidsmynt. *Nordisk Kultur* bd. 29, 1936, s. 65 nr. 5. Forberedes til publikation af undertegnede.

21. Jfr. Kirsten Bendixen: Mønternes funktion i Danmark c. 1075 til c. 1300, *Fort. Nut.* 27, 1977, s. 17.

22. Georg Galster: *Unionstidens Udmøntninger*, Kbh. 1972, s. 27.

len var 5- og 10-ører og en sjettedel 10-kroner²³. På Den kongelige Mynt i Kongsberg prægedes i samme år ca. 106 millioner mønter. I Kongsbergmyntens årsberetning kan man også læse om møntstemplernes levetid. Skal man præge en 5-krone i speciel fin udførelse for samlere, holder stemplet til 25.000, men i den almindelige produktion når man nu over 200.000 mønter²⁴.

Disse tal kan synes de rene kuriositeter, men de er bragt for at vise, hvor mange faktorer der er uforandrede i møntvæsenet. Møntproduktionen er måske steget til det hundredobbelte eller mere, når vi sammenligner 1980 med Knud den Helliges tiltrædelsesår 1080, og moderne teknologi har nok forøget stemplernes holdbarhed til det 40- eller 50-

dobbelte siden Vikingetiden. Men på hvilket andet verdsligt samfundsområde end netop møntvæsenet kan man ellers foretage en blot nogenlunde meningsfyldt statistisk sammenligning mellem forholdene for 900 år siden og i dag?

Henvisninger:

P. Hauberg: Myntforhold og Udmøntninger i Danmark indtil 1146; Danmarks Myntvæsen 1146–1241, København 1900–1906.

P. Hauberg: Danmarks Myntvæsen og Mynter 1241–1377; Aarb. Oldk. Hist. 1884.

H. V. Mansfeld-Büllner: Afbildninger af Danske Mønter 1241–1377, 1887.

Ny udg. af J. C. Holm, 1954 og senere.

23. Møntprægningstal for Danmark, Finland, Norge og Sverige 1980, *Nord. Numism. Unions Medl. blad* 1981, s. 113.

24. *Den Kongelige Mynt. Årsberetning* 1980, Kongsberg 1981, tabel 9, s. 30.